

УДК 349.6;341.1; 340.5

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.33>

ЦІЛЬОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН У ПОВЕРХНЕВІ ВОДИ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Уberman В.І.,

кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод.

Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України

ORCID: 0000-0002-2807-7937

e-mail: vlad.uberman@gmail.com

Васьковець Л.А.,

кандидатка біологічних наук, професорка, професорка кафедри безпеки праці та навколишнього середовища.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

ORCID: 0000-0002-7373-7113

e-mail: ludmilavaskovets2@gmail.com

Уberman В.І., Васьковець Л.А. Цільові інструменти законодавчого регулювання скидання забруднюючих речовин у поверхневі води в Україні та ЄС.

Досліджено еколого-правовий механізм регулювання скидання забруднюючих речовин (РСЗР) у поверхневі води України в умовах трансформації законодавства у 2025 р. Прийняття Закону про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення (ЗУІЗКПЗ), який є версією європейського відповідника, стало ключовим етапом екологічної євроінтеграції. В умовах тривалих воєнних дій та повоєнного відновлення РСЗР набуває стратегічного значення для забезпечення екологічної безпеки та якості водних ресурсів. Метою дослідження є виявлення правових особливостей цільових інструментів, що визначають критерії РСЗР, та в аналізі колізій, які виникли при поєднанні українського традиційного підходу з вимогами ЗУІЗКПЗ та Водної рамкової директиви ЄС. Методологія включає порівняльно-аналітичний метод для зіставлення українського та європейського інструментарію правового регулювання, а також метод кейс-стаді, у межах якого розглянуто склад зворотної води підприємств з обробки чорних металів, що використовують найкращі доступні технології. Визначено, що сучасна архітектура українського РСЗР є гетерогенною і базується на чотирьох складових: положеннях Водного кодексу України, нормах ЗУІЗКПЗ, фрагментах водного менеджменту ЄС та специфічних вимогах до пріоритетних речовин. Доведено, що поточний інструментарій РСЗР є еkleктичним і потребує подальшого вдосконалення нормотворчої бази. Виявлено фундаментальну правову колізію між принципами «емісія – іммісія» та «комбінований підхід». Доведено, що колізія викликається різним правовим та еколого-економічним трактуванням «зон змішування» – ділянок водних об'єктів у безпосередній близькості до скидів. На прикладі зазначеної промисловості підтверджено, що механістичне поєднання цих принципів у чинному законодавстві створює правову невизначеність для суб'єктів господарювання, компетентних та контролюючих органів. Результати можуть використовуватися у практиці еколого-правової експертизи, у правозастосуванні при видачі інтегрованих дозволів.

Ключові слова: водне законодавство України, промислове забруднення, інтегрований дозвіл, поверхневі води, скиди речовин, зони змішування, регулювання скидання, комбінований підхід, найкращі доступні технології.

Uberman V.I., Vaskovetz L.A. Targeted instruments for the legal regulation of pollutant discharge into surface waters in Ukraine and the EU.

The environmental and legal mechanism for regulating the discharge of pollutants (RPP) into surface waters of Ukraine in the context of the transformation of legislation in 2025 has been studied. The adoption of the Law on Integrated Prevention and Control of Industrial Pollution (LIPPC), which is a version of the European counterpart, has become a key stage of ecological European integration. In the context of prolonged military operations and post-war reconstruction, the LIPPC is gaining strategic importance for ensuring environmental safety and quality of water resources. The aim of the study is to identify the legal features of target instruments that determine the criteria for the IPPC and to analyze the collisions that arose when combining the Ukrainian traditional approach with the requirements of the LIPPC and the EU Water Framework Directive. The methodology includes a comparative analytical method for investigating the Ukrainian and European legal regulatory tools, as well as a case-study method, within which the composition of the return water of ferrous metal processing enterprises using the best available techniques is considered. It is determined that the modern architecture of the LIPPC version is heterogeneous and is based on four components: the provisions of the Water Code of Ukraine, the norms of the LIPPC, fragments of EU water management, and specific requirements for priority substances. It is proven that the current LPPC toolkit is eclectic and requires further improvement of the regulatory framework. A fundamental legal collision between the principles of “emission – immission” and “combined approach” is revealed. It is proven that the collision is caused by different legal, environmental, and economic interpretations of “mixing zones” (areas of water bodies in closest proximity to discharges). Using the example of the specified industry, it is confirmed that the mechanistic combination of these principles in the current legislation creates legal uncertainty for business entities and for competent and regulatory authorities. The results can be used in legislative activities to eliminate the identified collisions, in the development of bylaws, as well as in the practice of environmental and legal expertise, and in law enforcement when issuing integrated permits.

Key words: water legislation of Ukraine, industrial pollution, integrated permit, surface waters, discharges of substances, mixing zones, discharge regulation, combined approach, best available techniques.

Постановка проблеми. На шляху адаптації до законодавства ЄС в Україні наразі утворилася складна система екологічної безпеки водокористування, яка ґрунтується на законодавчих вимогах досягнення якості води у водних об'єктах та охорони поверхневих вод від антропогенного надходження речовин (Р), зокрема забруднювальних речовин (ЗР), зі зворотною водою. Теперішня увага до цього правового механізму викликана впровадженням вимог Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» (ЗУПЗКПЗ) [1], який розроблено на виконання зобов'язань України щодо наближення до європейського законодавства. Закон [1] є сьогоденним українським аналогом Директиви Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (ДПВ) [2]. З іншого боку, наприкінці 2024 р. почалося здійснення визначених у Водній рамковій директиві ЄС (ВРД) [3] планів управління річковими басейнами (ПУРБ) за інтегрованим підходом. ЗУПЗКПЗ разом з ВРД (або з *WFD* за оригіналом [4]) та з Водним кодексом України (ВКУ) [5] і низкою відповідних підзаконних нормативно-правових актів (ПНПА) до нього, створюють поєднану систему вимог та впливу на якість води й управління водними ресурсами, яка за правовою архітектонікою має декілька паралельних (структурних) складників. Ці складники ґрунтуються на трьох різних еколого-правових принципах, що утворюють логічну послідовність: 1) застарілий більш ніж на 40 років принцип «емісія – імісія» (ЕІП) за ВКУ, який згадується в європейських джерелах як «*emission – immission principle*» (EIP); 2) «комбінований підхід» (*combined approach*) за ВРД [3, ст. 10] та «якомога менше забруднення» або «запобігання забрудненню» (CA) за [2, премб. (2)]; 3) регулювання скидання окремої категорії т. зв. «пріоритетних забруднюючих речовин» (ПЗР) за *WFD* [4, Art. 10] та визначених у Directive 2008/105/EC on environmental quality standards (*DEQS*) [6, Annex I]. Зазначені складники мають різні правові інструменти, цілі та функції яких у загальному випадку не збігаються [7]. Така особливість ускладнює побудову чіткого і ефективного правового механізму регулювання скидання забруднюючих речовин (РСЗР) зі зворотною водою та реалізацію відповідних інструментів. Загальну проблему можна визначити як *гармонізацію характеристик відповідних правових інструментів струк-*

турних складників українського РСЗР в поверхневій воді з європейським регулюванням задля законодавчої реалізації коректного та ефективного правового механізму. Розв'язання питань про склад та відповідність (за функціональним призначенням) головних інструментів механізмів РСЗР є важливою проблемою сучасного водного законодавства, уваги до якої вимагають широкі кола водокористувачів [8]. З іншого боку під час тривалих воєнних дій проблема погіршення якості поверхневих вод набуває особливої актуальності [9]. Воєнними діями чиниться багатобічний руйнівний тиск на усю інфраструктуру та елементи водного господарства, здійснюється негативний вплив на найбільших водокористувачів, спричиняються відхилення від природного фону, погіршення складу води та її властивостей, затоплення території тощо. Додатковим чинником негативного впливу на якість води є транскордонний стік суміжних держав. З іншого боку, створення у водному законодавстві України дієвого та ефективного правового механізму РСЗР у поверхневій воді багато років залишається однією з найважливіших проблем державної екологічної і водної політики, що визначено, наприклад, у [10].

Метою дослідження є виявлення особливостей еколого-цільових правових інструментів найважливішого складника сучасної української системи РСЗР в поверхневій воді з техногенних точкових стаціонарних джерел зворотної води, який стосується головних підприємств-забруднювачів. Цими інструментами визначається цільова спрямованість правового регулювання, його критерії, обмеження та завдання, оцінюється ефективність здійснення правового регулювання в українській системі охорони вод від забруднення зворотною водою, дотримання умов екологічної безпеки та доброї якості поверхневих водних об'єктів.

Стан опрацювання проблематики. В більшості аналітико-правових публікацій та досліджень про боротьбу з промисловим забрудненням, зокрема з його впливом на стан водних ресурсів, йдеться про вимоги до промислових установок, особливості регулювання їх діяльності, про найкращі доступні технології (НДТ) і асоційовані з ними рівні викидів (НДТ-АВР) та джерела речовин, про отримання інтегрованого довікілєвого дозволу (ІДД), про моніторинг діяльності установок та інші права, обов'язки й можливості власників та операторів. Але при такому поверхневому розгляді поза дослідженням залишаються головні питання концепції та методології правового регулювання викидів. Також не приділяється належної уваги правовим засобам, які слугують виразниками державних вимог та екологічних обмежень діяльності й впливу природокористувачів, тобто інструментам цільового спрямування та здійснення правового регулювання.

Дослідження стосовно ДПВ та ЗУПЗКПЗ, викладені в українських наукових джерелах, здебільшого стосуються лише необхідності та загальних особливостей використання досвіду покращення стану водних ресурсів держав-членів ЄС, див., наприклад [11]. Відомою правознавицею Кобецькою Н.Р. у [12] на прикладі Польщі досліджувалися європейські адміністративні (дозвільні) інструменти РСЗР, які порівнювалися з українськими, зокрема з дозволом на спеціальне водокористування (ДСВ). Нею ж у [13] розглядалися законопроекти щодо розроблення ЗУПЗКПЗ, зазначалося з посиланням на воєнний стан про малу швидкість просування та недостатній обсяг наближення українського РСЗР до вимог ЄС. З іншого боку наслідки, особливості та вплив ДПВ на базовий і критично важливий енергетичний сектор України розглядалися колективом авторів у прогностичному дослідженні [14]. Але попри «водомісткість» цього сектору поза увагою залишилися питання застарілості українських принципів охорони вод від промислового забруднення та невідповідності цих принципів вимогам ДПВ. У [15] зазначається, що істотною перешкодою на шляху відповідності європейським стандартам, є обмеженість доступу до даних та значної частини екологічної інформації, зокрема щодо фактичних викидів Р. Такий стан суперечить принципу відкритості та загальнодоступності для забезпечення прозорості процедур та участі громадськості. При цьому умови воєнного стану можуть бути лише тимчасовим виправданням. Відсутність інформації заважає розробленню правових інструментів та оцінці їх ефективності.

Найближчими до предмета даного дослідження в європейських наукових джерелах є роботи [16, 17]. Зокрема у [16] визнається:

- відсутність описаної в літературі методології визначення пов'язаних з НДТ рівнів викидів речовин (НДТ-АВР), які належать до головних виконавчих інструментів РСЗР;
- експертний та навіть договірний між органами влади та промисловості, тобто необ'єктивний характер зазначених визначень, а також речовинна обмеженість відповідної методології стосовно складу ЗР у зворотній воді.

У [17] викладено проблеми, які виникають в ЄС у зв'язку зі складними правовими зв'язками між вимогами до РСЗР зі зворотною водою за *WFD* та підходами ДПВ. Європейські правові проблеми, наведені у [17], є цілком подібними до тих, що розглядаються у даному дослідженні. Така близькість зумовлена аналогією між правовідносинами в європейській парі директив (*WFD* – ДПВ) та в їх українських відповідниках (ВКУ – ЗУПЗКПЗ).

Виклад основного матеріалу. Види промислової діяльності, що спричиняють забруднення та чітко окреслені у додатках до ДПВ та ЗУПЗКПЗ, визначаються у цих джерелах як «головні» (*main*) і створюють цільовий структурний складник їх еколого-правового РСЗР. Єдиним **адміністративним (дозвільним) інструментом** ДПВ та ЗУПЗКПЗ є ІДД, який за [1, ст. 1] має на меті «запобігати викидам у повітря, води та ґрунти». Але сучасна сфера охорони вод від забруднення в Україні має власний розвинений правовий механізм РСЗР, який отримав еколого-правову інституалізацію та регуляторний інструментарій, визначений у ВКУ та у ПНПА до нього. За функціональним призначенням охорони вод від забруднення підінститут РСЗР входить до комплексного еколого-правового інституту оцінки стану та регулювання якості вод, який містить у своєму складі дієві та ефективні інструменти впливу на речовинний (хімічний) склад поверхневих вод. Українською особливістю ЗУПЗКПЗ [1, ч. 3 ст. 1] стосовно водного сектору є термінологічно-понятійне ототожнення **виконавчого інструменту** «гранично допустимого викиду» (ГДВ) з функціонально подібним інструментом «гранично допустимим скидом» (ГДС) у ст. 1 ВКУ. Наслідком цього стало включення у сферу дії ЗУПЗКПЗ концептуально застарілого українського механізму РСЗР на базі ЕП як окремої водного складника інтегрованого механізму РСЗР. За вимогами ПНПА, прийнятих на основі ЗУПЗКПЗ, таке включення здійснюється без будь-яких змін, про що свідчить порівняння Вимог 1 [18, додаток] та Вимог 2 [19, додаток] з ДСВ [20]. Це означає, що **в сучасному ЗУПЗКПЗ стосовно водних об'єктів de facto залишився ЕП боротьби із забрудненням всередині цих об'єктів**. При такому ставленні не розглядається необхідність апроксимації ВКУ до вимог *WRD* щодо європейського *CA*. Тому виникає питання про відповідність зазначеного ототожнення вимогам європейського водного законодавства та про еколого-правові наслідки ототожнення.

Проблеми, які можуть виникнути у першому структурному складнику РСЗР, який стосується «головних» видів діяльності, внаслідок створення законодавчого зв'язку між нормами ЗУПЗКПЗ та ВКУ є найбільш значними за екологічним впливом і наслідками. У ч. 3 ст. 1 ЗУПЗКПЗ визначено [1]: «Для цілей цього Закону термін «гранично допустимий викид» включає гранично допустимий скид (ГДС) речовини у значенні, наведеному у Водному кодексі України». Отже, головний **виконавчий інструмент** РСЗР у ЗУПЗКПЗ стосовно поверхневих вод замінюється відповідним інструментом ВКУ, але при цьому ігнорується відмінність у законодавчих концепціях українського та європейського регулювання. З метою гарантування екологічної безпеки водокористування РСЗР у ВКУ спрямовано на боротьбу зі шкідливим впливом Р всередині самих водних об'єктів, тобто ґрунтується на спроможності ділянок водних об'єктів до асимілювання скинутих ЗР та зменшення до нормативного рівня шкоди певному виду користування водою поза такими ділянками. Незважаючи на ключове інструментальне значення відповідних ділянок їх регуляторна роль не знайшла відображення у ВКУ, а у ПНПА згадуються лише окремі характеристики таких ділянок (розташування, довжина, контрольний створ). Натомість ЗУПЗКПЗ виходить із впливу на джерело скидання, з можливостей техніки забезпечити мінімальний вплив на довкілля в цілому і на водні об'єкти зокрема шляхом використання НДТ та НДТ-АРВ для певних категорій промислової діяльності. Мета регулювання обох законів визначається їх **цільовими інструментами**, виразниками зазначеної відмінності, а досягається – **виконавчими інструментами**. Базування одного законодавчого акту одразу на двох концептуально різних засадах правового регулювання техногенного надходження речовин з точкових стаціонарних джерел у поверхневі води та пов'язана з цим потенціальна колізія правових принципів ще не отримали належної наукової уваги. Внаслідок реалізації зазначених принципів в українському водному законодавстві утворився складний правовий механізм РСЗР у водні об'єкти, який відрізняється від європейського. На рівні регуляторних інструментів цей механізм ВКУ включає наступні головні **нормативи: стану водних об'єктів** (екологічної безпеки водокористування (ГДК_{п.г.п.}, ГДК_{рг.}), **якості води для оцінки хімічного та екологічного станів** масиву поверхневих вод (ЕНЯ)), та **нормативи впливу** на стан якості (скидання забруднюючих речовин – ГДС). За функціональним значенням для РСЗР **нормативи стану є цільовими інструментами регулювання, а нормативи впливу – виконавчими**.

В умовах гармонізації з вимогами ВРД та дії ЗУПЗКПЗ до правових інструментів РСЗР належать:

– екологічні нормативи (ЕН) або екологічні нормативи якості води (ЕНЯ) (**цільові інструменти, які стосуються масивів поверхневих вод**);

– гранично допустимі викиди (ГДВ), які повинні відповідати «нормативам гранично допустимих викидів, визначених у відповідних висновках» НДТ, та їх рівням, тобто НДТ-АВР (**виконавчі інструменти РСЗР**). НДТ-АВР визначаються у перекладах технічних документів ЄС, які не належать до законодавчих актів. За п. г, ч. 1 ст. 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ЗУПОНПС) [21] переклади НДТ-АВР затверджуються центральним органом виконавчої влади, відповідають вимогам та набувають чинності відповідно до ст. 31-1 ЗУПОНПС.

Поза прямим законодавчим регулюванням ВКУ залишилися головні об'єктні інструменти охорони вод: ділянки водних об'єктів у безпосередній близькості до джерел зворотної води, куди здійснюється її відведення та відповідне скидання Р. Такі ділянки в європейській охороні вод отримали назву зон змішування (ЗЗ) (*mixing zones*). **Характеристики ЗЗ в деяких випадках можна розглядати як цільові, а в деяких – як виконавчі інструменти.** Це особливо стосується показників просторово-часового поширення ЗЗ. В ЄС до основних функцій ЗЗ належать: захист екосистеми масиву вод від небезпечного впливу пріоритетних ЗР через ЕНЯ у випадках, визначених у [6, Art. 4]; здійснення заходів контролю і звітності; стимулювання екологізації. За ЗУПЗКПЗ [1, абз. 2 ч. 4 ст. 3, ч. 10, 11 ст. 10, ч. 1 ст. 11] та за ДПВ [2, п. 6 ч. 1 ст. 3, ст. 18] (в останньому джерелі йдеться про еквівалентний термін «стандарт якості довкілля») законодавчий вплив ЕНЯ на ділянці водного об'єкта починається одразу «за зрізом скидної труби водокористувача».

Щодо обмеження сфери дії ЗЗ випадком пріоритетних речовин у [6, Art. 4] зазначено: «1. *Member States may designate mixing zones adjacent to points of discharge. Concentrations of one or more substances listed in Part A of Annex I may exceed the relevant EQS within such mixing zones if they do not affect the compliance of the rest of the body of surface water with those standards*», «Annex I. *Environmental quality standards for priority substances and certain other pollutants. Part A: Environmental quality standards (EQS)*». Це означає: «1. Держави-члени можуть визначати зони змішування, що прилягають до точок скидання. Концентрації однієї або кількох речовин, перелічених у Частині А Додатка І, можуть перевищувати відповідні екологічні нормативи (ЕНЯ) у межах таких зон змішування, якщо вони не впливають на відповідність решти поверхневих водних об'єктів цим стандартам», «Додаток І. Стандарти якості довкілля для пріоритетних речовин та деяких інших забруднювачів. Частина А: Екологічні нормативи якості довкілля (ЕНЯ)» [переклад авторів: В.У., Л.В.]. За вимогами ВКУ (ст. 1 та ст. 21-1) стан масивів поверхневих вод характеризується екологічними та хімічними нормативами. Останні є інструментами РСЗР.

За ВКУ до функцій ЗЗ належить: 1) обмеження та локалізація забруднювального впливу через встановлення контрольного створу у водному об'єкті; 2) нормативно-дозвільна діяльність шляхом використання як бази для розрахунків ГДС через ГДК, законодавчий вплив яких починається одразу після контрольного створу, тобто за межею ЗЗ; 3) стимулювання покращення та розвитку водоохоронних заходів через поетапне досягнення ЕНЯ, законодавчий вплив останніх поширюється на увесь масив вод; 4) здійснення моніторингу (зокрема шляхом встановлення фонових та контрольних створів) та звітності; 5) охорона тобто правовий захист особливих ділянок, які мають значення для водокористування, через встановлення контрольних пунктів (створів).

Зміст принципової еколого-правової колізії між ВКУ (принцип *EIP*) та ЗУПЗКПЗ (принцип *CA*) полягає в створенні у безпосередній близькості до джерела скиду ЗЗ, яка є забрудненою, тоді як ЗУПЗКПЗ вимагає не перевищення ЕНЯ_{хім} вже на скиді й забезпечення доброї якості води у всьому масиві вод включаючи ЗЗ.

Взаємозв'язки та співвідношення між зазначеними інструментами, а також наслідки для РСЗР, які ними створюються, розглядаються на показовому прикладі (*case-study*) сектора промисловості обробки чорних металів, одного з найбільш важливих в сучасних умовах української економіки. НДТ-АВР для цього виду діяльності наведені в офіційному джерелі відповідної інформації. Ним є останній (2024 р.) український переклад [22] європейського довідкового документа. Відповідні дані наведено у стовп. 1 – 3 табл. 1. З порівняння даних, наведених у табл. 1, можна побачити великі відмінності у значеннях характеристик європейських та українських цільових інструментів для регулювання прямого скидання шкідливих речовин у приймальні водойми. Показники

та значення стосовно НДТ-АВР в табл. 1 (стовп. 1 – 3) стосуються усіх процесів підприємств сектора обробки чорних металів, які мають власні споруди очищення стічних вод і базуються на аналізі 24 – годинних змішаних проб. Дані для табл. 1 отримані з документа [22, Таблиця 9.20]. Значення цільових інструментів РСЗР отримані з джерел: екологічні нормативи ЕНЯ_{хім.} (стовп. 4) з [23, п. 2 р. V Додаток 28]; нормативи екологічної безпеки водокористування – гігієнічні ГДК_{п.г.п.} (стовп. 5) [24, Додаток 2], рибогосподарські ГДК_{рг.} (стовп. 6) – [25, Додаток 3]. Табл. 1 свідчить про різні види співвідношень між НДТ – АВР й цільовими інструментами ЕНЯ_{хім.}, ГДК_{п.г.п.}, ГДК_{рг.} і дає можливість оцінити адекватність (повну відповідність) еколого-правових принципів РСЗР у ВКУ та у ЗУПЗКПЗ для сектора обробки чорних металів.

У табл. 2, побудованій за даними табл. 1, у стовп. 4 виконано порівняння цільових інструментів (за значеннями нормативів) з концентраціями речовин у зворотній воді за НДТ – АВР. Порівняння свідчить про перевищення ЕНЯ за майже усіма речовинами. В цьому випадку повинні виконуватися вимоги ч. 11 ст. 10 ЗУПЗКПЗ: «Якщо оператор установки, використовуючи найкращі доступні технології та методи управління, не забезпечує досягнення екологічних нормативів якості води < ... > дозвільний орган з метою забезпечення досягнення цих нормативів визначає більш суворі додаткові

Таблиця 1 – Характеристики європейських НДТ – АВР прямого скидання деяких речовин у приймальні водні об’єкти підприємствами обробки чорних металів (усі процеси) та відповідні українські цільові інструменти РСЗР

Речовини / групи речовин [22]		Одиниця вимірювання [22]	Зворотна вода на скидах у водний об’єкт [22]	Екологічні нормативи якості поверхневої води [23]	Гігієнічні нормативи [24]	Рибогосподарські нормативи
			Концентрація / значення	ЕНЯ _{хім.}	ГДК _{п.г.п.}	ГДК _{рг.}
1		2	3	4	5	6
Метали	Кадмій (Cd) (пріоритетна)	мкг/дм ³	1–5	≤ 0,45 – 1,5	1	5
	Хром (Cr)	мг/дм ³	0,01–0,1	НН	0,5	5
	Залізо (Fe)	– “ –	1–5	НН	0,3	0,1
	Ртуть (Hg) (пріоритетна)	мкг/дм ³	0,1–0,5	0,07	0,5	відсутн. (0,01)
	Нікель (Ni)	мг/дм ³	0,01–0,2	0,034	0,1	0,01
	Свинець (Pb)	мкг/дм ³	5–20	14	30	100
	Цинк (Zn)	мг/дм ³	0,05–1	НН	1,0	0,01
Усього зважених твердих частинок (TSS)		– “ –	5–30	НН	фон+0,75	25
Загальний органічний вуглець (ТОС)		– “ –	10–30	НЗ	НЗ	НЗ
Хімічна потреба в кисні (COD)		– “ –	30–90	НН	15	50
Індекс вуглецевого (нафтового) масла (НОІ)		– “ –	0,5–4	НЗ	НЗ	НЗ

Примітка: НН – не нормується; НЗ – не застосовується в екологічному законодавстві України.

заходи або визначає умови інтегрованого дозволу, ніж ті, яких можливо досягти під час використання найкращих доступних технологій та методів управління, визначених у висновках найкращих доступних технологій та методів управління». Європейським прототипом

цієї вимоги є ст. 18 «Стандарти якості доквілля» у ДПВ, зміст якої істотно відрізняється: «Якщо стандарт якості доквілля вимагає жорсткіших умов, ніж ті, що їх можна досягти

Таблиця 2 – Перевищення (порушення) нормативів якості зворотної води (з табл. 1) при її прямому скиданні у поверхневі води підприємствами обробки чорних металів з дотриманням НДТ – АВР (усі процеси)

Речовини / групи речовин	Одиниця вимірювання	Зворотна вода на скидах у водний об'єкт	Індикація перевищення нормативу значенням у стовп. 3			
			Екологічні нормативи якості поверхневої води	Гігієнічні нормативи	Рибогосподарські нормативи	
			ЕНЯ _{хім.}	ГДК _{п.г.-п.}	ГДК _{рг.}	
1	2	3	4	5	6	
Метали	Кадмій (Cd) (пріоритетна)	мкг/дм ³	1–5 (3)	перевищується	перевищується	не перевищується
	Хром (Cr)	мг/дм ³	0,01–0,1 (0,06)	НН	не перевищується	не перевищується
	Залізо (Fe)	– “ –	1–5 (3)	НН	перевищується	перевищується
	Ртуть (Hg) (пріоритетна)	мкг/дм ³	0,1–0,5 (0,33)	перевищується	не перевищується	перевищується
	Нікель (Ni)	мг/дм ³	0,01–0,2 (0,11)	перевищується	перевищується	перевищується
	Свинець (Pb)	мкг/дм ³	5–20 (13)	не перевищується	не перевищується	не перевищується
	Цинк (Zn)	мг/дм ³	0,05–1 (0,53)	НН	не перевищується	перевищується
Усього зважених твердих частинок (TSS)	– “ –	5–30 (18)	НН	перевищується	не перевищується	
Загальний органічний вуглець (TOC)	– “ –	10–30 (20)	НЗ	НЗ	НЗ	
Хімічна потреба в кисні (COD)	– “ –	30–90 (60)	НН	перевищується	перевищується	
Індекс вуглецевого (нафтового) масла (HOI)	– “ –	0,5–4 (2)	НЗ	НЗ	НЗ	
Усього: перевищень / не перевищень	–	–	3 / 1	4 / 4	5 / 4	

Примітка: НН – не нормується; НЗ – не застосовується в екологічному законодавстві України.

шляхом використання найкращих доступних технік, до дозволу включають додаткові заходи, без обмеження інших заходів, що можуть бути вжиті для дотримання стандартів якості доквілля». Відмінність стосується етапу діяльності установки: вимога у ЗУПЗКПЗ переноситься з етапу надання дозволу за ДПВ на етап експлуатації установки. Вочевидь, більш жорсткі умови не можуть впливати на значення ЕНЯВ. За вимогами ВРД та DEQSW організація біля джерел скидів ЗЗ може реалізовуватися лише для пріоритетних речовин: кадмій (Cd) та ртуть (Hg). Якщо взяти до уваги, що ЕНЯВ_{хім.} призначені для захисту усього масиву води, то приклад перевищення ЕНЯ за металом «нікель (Ni)» (стовп. 4 табл. 2) свідчить, що законодавча можливість створення ЗЗ у

цьому випадку відсутня, бо нікель не належить до ПР. Тобто для цієї речовини слід застосовувати додаткові заходи або визначати більш суворі умови ІДД. Отже, дані у в нижньому рядку табл. 2, стовп. 4, свідчать що підприємства з обробки чорних металів з дотриманням НДТ–АВР при прямому скиданні у поверхневі води задля не перевищення встановлених значень цільових нормативних правових інструментів РСЗР у загальному випадку не можуть обмежитися створенням ЗЗ. Отже, наведений розгляд переводить питання про відповідність термінологічно-понятійного ототожнення вимог ч. 3 ст. 1 ЗУПЗКПЗ вимогам ВКУ щодо ГДС в частині екологічного стану масивів вод (за нормативами ЕНЯ_{х_{ім}}) з площини можливості у площину екологічної безпеки та законодавчо коректної боротьби з пріоритетними речовинами, за вимогами ВРД [3, преамб. (45)]. З розгляду також випливає, що наразі деякі регуляторні інструменти (НДТ–АВР) залишаються «недостатньо екологічними» навіть за вимогами ЄС.

Якщо йдеться не про уникнення шкоди екосистемі, а про дотримання суто українських вимог ВКУ до найбільш поширених видів водокористування: питного і господарсько-побутового та рибогосподарського, то з табл. 2 та з індикаторів у стовп. 5 та 6 випливає, що наведені результати є подібними до результатів щодо ЕНЯ і поширюються на гігієнічні та рибогосподарські нормативи ГДК. Показовим прикладом у табл. 2 є рядки для речовин «залізо (Fe)» та «нікель (Ni)», індикатори у стовпчиках 4 – 6. Але в таких випадках слід враховувати, що **цільові нормативи ГДК у ВКУ призначені не для захисту усього масиву вод, а лише його частини поза (зовні) ЗЗ для здійснення у цій частині відповідного водокористування.**

Слід визнати, що результатом зазначеного законодавчого ототожнення у ЗУПЗКПЗ вимог європейського і традиційного українського водних законодавств фактично є спроба колізійного поєднання двох еколого-правових принципів *СА* та *ЕІР* відповідно. Досліджений випадок законодавчого регулювання скидання Р підприємствами важливого промислового сектора обробки чорних металів можна розглядати як контрприклад твердженню про законодавчу коректність такого поєднання. Цей випадок також підтверджує існування в сучасному механізмі РСЗР українського водного законодавства, включаючи ЗУПЗКПЗ, принципової правової колізії з європейським водним законодавством. Вирішення цієї колізії вимагає окремого розгляду.

Третій принцип щодо регулювання скидання окремої категорії ПЗР наразі не отримав відображення в українському водному законодавстві через відсутність визнання цієї категорії речовин у ВКУ.

Висновки. У 2025 році в українській охороні вод розпочалося практичне застосування складної системи законодавчого РСЗР у поверхневі води. Вона одночасно базується на традиційному водному законодавстві за ВКУ, на ЗУПЗКПЗ (аналог європейської ДПВ) та на адаптованому фрагменті європейського водного менеджменту згідно з ВРД. Через різне походження законодавчих вимог утворюються кілька структурних складників загальної системи РСЗР, які ґрунтуються на відмінних еколого-правових принципах: застарілому *ЕІР* за ВКУ та комбінованому підході *СА* за ВРД, регулюванні ПЗР за *DEQS*. Відповідні складники мають різні правові інструменти, функції яких у загальному випадку не збігаються і потребують гармонізації. Найважливішою особливістю ЗУПЗКПЗ у частині водного сектору є термінологічно-понятійне ототожнення виконавчого інструменту «гранично допустимий викид» (ГДВ) із функціонально подібним інструментом ВКУ «гранично допустимий скид» (ГДС). Це призводить до успадкування традиційного *ЕІП* щодо боротьби із забрудненням безпосередньо всередині водних об'єктів. При цьому у ВКУ не визначено ані місця, ані ролі головного інструменту, на якому ґрунтується *ЕІП* – ЗЗ. За функціональним значенням для РСЗР цільовими інструментами регулювання є нормативи стану води (ГДК, ЕНЯВ та ін.), а виконавчими – нормативи впливу (ГДС, ГДВ, НДТ–АВР тощо). Між ВКУ (принцип *ЕІР*) та ЗУПЗКПЗ (принцип *СА*) існує колізія еколого-правових принципів. ВКУ передбачає створення забрудненої ЗЗ у безпосередній близькості до джерела скиду всередині масиву вод, тоді як ЗУПЗКПЗ вимагає неперевищення ЕНЯВ_{х_{ім}} вже на випуску зворотної води й забезпечення доброї якості води в усьому масиві вод, включно із ЗЗ. Співвідношення між цими інструментами та наслідки для РСЗР розглянуто на показовому прикладі сектора промисловості обробки чорних металів. Вихідною інформацією для порівняння слугувало європейське джерело НДТ–АПВ, що використовується в ЗУПЗКПЗ. Проведене порівняння демонструє **реальність існування зазначеної принципової колізії та її наслідки для екологічної безпеки**, а також дозволяє оцінити адекватність еколого-правових принципів РСЗР у ВКУ та у ЗУПЗКПЗ для цього сектора. Результатом законодавчого ототожнення вимог європейського та традиційного українського

водного законодавства у ЗУПЗКПЗ є теоретично виявлене та практично підтвержене колізійне поєднання у нинішній системі РСЗР двох еколого-правових принципів *СА* та *EIP* відповідно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення: Закон України від 16 лип. 2024 р. № 3855-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листоп. 2010 р. про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (нова редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10#Text (дата звернення: 13.03.2026).
3. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовт. 2000 р. (станом на 31.10.2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 3.03.2026).
4. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> (дата звернення: 13.03.2026).
5. Водний кодекс України: від 6 черв. 1995 р. № 213/95-ВР (станом на 08.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-ВР#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
6. Directive 2008/105/EC on environmental quality standards in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0105> (дата звернення: 13.03.2026).
7. Уberman В.І., Васьюковець Л.А. Проблеми поняттєво-термінологічної гармонізації водного законодавства України з європейським механізмом контролю промислового забруднення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2025. Вип. 91, ч. 2. С. 262–271. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.34>.
8. Нові вимоги до оборотних вод як пастка: уряд поставив бізнесу невиконуване завдання. *Екополітика*. 06 Січня 2026. 11:15. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/zvit-ievrokomisii-shhodo-ukraini-pozitiv-i-nedoliki-ekologichnogo-zakonodavstva/> (дата звернення: 13.03.2026).
9. Іванюта С., Якушенко Л. Охорона та відтворення доступних водних ресурсів України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. 10 лип. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/okhorona-ta-vidtvorennya-dostupnykh-vodnykh-resursiv-ukrayiny> (дата звернення: 13.03.2026).
10. Водна стратегія України на період до 2050 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
11. Stepova O., Shara S. Development of water protection in European countries: relevance for Ukraine. *Environmental Problems*. 2024. Vol. 9, Num. 4. pp. 249–253. DOI: <https://doi.org/10.23939/ep2024.04.249>.
12. Kobetska N. The integrated environmental permit: requirements of EU legislation, practice of its implementation in Poland, prospects for Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2018. Vol. 5, No. 2. pp. 33–44. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.5.2.33-44>.
13. Кобецька Н.Р. Аналіз законодавчих пропозицій щодо впровадження в Україні вимог Директиви № 2010/75/ЄС. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 83–87. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/14532> (дата звернення: 13.03.2026).
14. Аналіз потенційного впливу (ex ante) впровадження Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення) в енергетичному секторі України. Київ, 2022 р. 215 с. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/11/dixidozvil-report-main-17.11.pdf> (дата звернення: 13.03.2026).
15. Краснова Ю.А., Кірін Р.С. Системні підходи до визначення ефективності інтеграції у правове поле ЄС через призму правових категорій та принципів екологічного права. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2025. Вип. 91, ч. 2. С. 221–231. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.28>.

16. Polders C., Abeele L., Derden A., Huybrechts D. Methodology for determining emission levels associated with the best available techniques for industrial waste water. *Journal of Cleaner Production*. 2012. Vol. 29–30. pp. 113–121. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.02.008>.
17. Paloniitty T., Kaavi S., Yuan L. Regulating Industrial Emissions, Water Management or Aquatic Biodiversity? Navigating the Evolving European Legal Landscape on Waters. *European Energy and Environmental Law Review*. 2024. Vol. 33, Issue 2. P. 70–83. DOI: <https://doi.org/10.54648/eelr2024004>.
18. Вимоги до форми і змісту заяви про отримання інтегрованого довкілцевого дозволу (внесення змін до нього). Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2025 р. № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
19. Вимоги до форми і змісту заяви про отримання інтегрованого довкілцевого дозволу (внесення змін до нього): Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лип. 2025 р. № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2025-п#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
20. Порядок видачі, переоформлення та припинення дії (відкликання, визнання недійсними) дозволів на спеціальне водокористування: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 берез. 2002 р. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.03.2026).
21. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХІІ (станом на 08.08.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.03.2026).
22. Найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ). Довідковий документ для промисловості з обробки чорних металів / Е. Аріес, Х. Гомес Бенавідес та ін. 2022. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/v4NDTM-CHavun-ta-stal-Final-1.pdf> (дата звернення: 13.03.2026).
23. Методика віднесення масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 січ. 2019 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-19#n14> (дата звернення: 13.03.2026).
24. Гігієнічні нормативи якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 трав. 2022 р. № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-22#Text> (дата звернення 13.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026

© Уберман В.І., Васьковець Л.А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 4.0